אי הוו סנו טפי הוו גמירי דבר אחר מה שלשה משקין הללו אין נפסלין אלא בהיסח הדעת אף דברי תורה אין משתכחין אלא בהיסח הדעת אמר רבי חמא בר' חנינא גדול יום הגשמים (א) כיום שנבראו שמים וארץ שנאמר 1 הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני ה' בראתיו בראתים לא נאמר אלא בראתיו אמר רב אושעיא גדול יום הגשמים שאפי' ישועה פרה ורבה בו שנאמר תפתח ארץ ויפרו ישע אמר רבי תנחום בר חנילאי אין הגשמים יורדים אלא א"כ נמחלו עונותיהן של ישראל שנאמר 2 רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה א"ל זעירי מדיהבת לרבינא אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה 3 ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת וגו' אמר ר' תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו אין הגשמים נעצרין אא"כ נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה שנאמר 4 ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו א"ל זעירי מדיהבת לרבינא אתון מהכא מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה 5 ועצר את (ב) השמים ואבדתם מהרה אמר רב חסדא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרות שנאמר ציה גם חום יגזלו מימי שלג מאי משמע (א) תנא דבי רבי ישמעאל בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים אמר רבי שמעון בן פזי אין הגשמים נעצרין אלא בשביל מספרי לשון הרע שנאמר 6 רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר אמר רב סלא אמר רב המנונא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל עזי פנים שנאמר 7 וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו' ואמר רב סלא אמר רב המנונא כל אדם שיש לו עזות פנים סוף נכשל בעבירה שנאמר ומצח אשה זונה היה לך רב נחמן אמר בידוע שנכשל בעבירה שנאמר היה לך ולא נאמר יהיה לך אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש לו עזות פנים מותר לקרותו רשע שנאמר 8 העז איש רשע בפניו רב נחמן בר יצחק אמר מותר לשנאותו שנאמר 9 ועז פניו ישונא אל תקרי ישונא אלא ישנא אמר רב קטינא אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תורה שנאמר 10 בעצלתים ימך המקרה (ב) בשביל עצלות שהיה בישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקב"ה מך ואין מך אלא עני שנאמר 11 ואם מך הוא מערכך ואין מקרה אלא הקב"ה שנאמר 12 המקרה במים עליותיו רב יוסף אמר מהכא 13 ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם ואין אור אלא תורה שנאמר 14 כי נר מצוה ותורה אור בהיר הוא בשחקים תנא דבי ר' ישמעאל אפילו בשעה שרקיע נעשה בהורין בהורין להוריד טל ומטר רוח עברה ותטהרם אמר ר' אמי אין הגשמים נעצרין אלא בעון גזל שנאמר 15 על כפים כסה אור בעון כפים כסה אור ואין כפים אלא חמס שנאמר 16 ומן החמס אשר בכפיהם ואין אור אלא מטר שנאמר 17 יפיץ ענן אורו מאי תקנתיה ירבה בתפלה שנאמר 15 ויצו עליה במפגיע (ג) ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר 18 ואתה אל תתפלל בעד העם הזה [וגו'] ואל תפגע בי וא"ר אמי מאי דכתיב 19 אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל אם ראית רקיע שקיהה כברזל מלהוריד טל ומטר בשביל מעשה הדור שהן מקולקלין שנא' והוא לא פנים קלקל מה תקנתן יתגברו ברחמים שנא' 19 וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה כל שכן אם הוכשרו מעשיהן מעיקרא ריש לקיש אמר אם ראית תלמיד שלמודו

בראתים לא נאמר אלא בראתיו. פי' דמשמע דמהדר אגשם ואם כן משום דגדול יום הגשמים כיום שנברא בו שמים וארץ משתבח ביה הקב"ה אי הוה כתיב בראתים הוה משמע דאהדר אשמים וארץ: **פנים** נזעמים לשון סתר. פירוש בשביל לשון שקר שאומר לשון הרע הרוח צפון תבטל הגשם והיינו פנים נזעמים: **מותר** לקרותו רשע. אף על גב דאמרי' בקדושין (דף כח.) הקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו לזה מותר דודאי נכשל בעבירה ועומד במורדו דהכרת פניו ענתה בו: **בהורין.** לשון בהרות טרוק"ש בלע"ז:

אם

אי הוו סנו. אותם נאים שהם חכמים: **טפי הוו גמירי.** שאי אפשר לנאה להשפיל דעתו ובא לידי שכחה: **בהיסח הדעת.** שאם לא ישמרם יפה יהו נשפכין או נופל לתוכן דבר מאוס ונפסלים מלשתות בדבר קל יותר משמן ודבש שמתוך שהן עבים לפה הפסולת למעלה ואפשר אדם נוטל העליון וזורקו לחוץ והתחתון בר ונקי מה שאין כן במשקה צלול שאינו עב קליי"ר בלע"ז: **בהיסח הדעת.** אם אינו מחזירם תמיד: **שנאמר הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני ה' בראתיו בראתים לא נאמר.** דמשמע אשחקים יזלו קאי אלא אני ה' בראתיו לטל ומטר שמע מינה שמשתבח ומתפאר (ג) הקב"ה במטר השמים: **ישועה פרה ורבה בו.** מליצי זכות נכנסין לפניו ביום הגשמים שנזכר ד) לישועה מתוך שעת רצון הוא. לישנא דקרא ויפרו ישע ואימתי בזמן שהשחקים יזלו צדק: **רצית ה' ארצך.** במים: **נשאת עון עמך.** מיד: ה"ג **א"ל מר זעירי מדיהבת לרבינא כו'.** זעירי סתם היה מן הראשונים ורבינא סוף הוראה ולא ראו זה את זה: **ואתה תשמע השמים וגו'.** והאומר ונתת מטר על ארצך בתפלה דשלמה: **ציה גם חום יגזלו מימי שלג.** כשציה גם חום גוזלין מימות השלג שאין יורדין מטר כמשפטם בידוע ששאול חטאו: **ולא יהיה מטר.** וסמיך ליה ואבדתם: **ציה.** דריש לשון צווי. דברים שצויתי אתכם בימות החמה תרומות ומעשרות גזלו מימי שלג את המטר: **רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון** ה) **שקר.** תחולל תבטל כמו לא יחל דברו (במדבר ל). כדאמרי' ביבמות (דף עב.) דרוח צפון ברור הוא ומביא אורה לעולם. מה שגשמים נעצרין ופנים נזעמין שמראה הקב"ה שאינו מביא מטר לעולם מפני לשון שקר רכילות. ופשט המקרא כשם שרוח צפון תחולל גשם כך פנים נזעמים מפני לשון שקר: **וימנעו רביבים.** משום דמאנת הכלם שהיה בך עזות: **היה.** משמע כבר נכשל: **העז איש.** שיש בו עזות פנים אמור לו רשע בפניו ואין בו משום מלקות כדאמרי' במסכת קדושין (דף כח.) ומשום דבר זה בלבד מותר לקרותו רשע: **מותר לשנאותו.** אע"ג דכתיב ו) ואהבת לרעך כמוך: **ועז פניו ישונא.** ועז כתיב חסר ו' מי שהוא עז פנים ישנא בשו"א ז): **ימך.** כמי שאין בו כח להוריד טל ומטר: **ועתה לא ראו אור.** מפני שלא ראו אור של תורה: **אפילו כשהשמים בהורין.** כמו בהרת. מנומר בעבים ורוצה להוריד גשמים רוח עברה ותטהרם מפוזרת העבים: (ד) המלאך אף ברי ח) שמו יפיץ ענן אורו גשם שלו: **ויצו.** הקדוש ברוך הוא: **עליה.** על הגשם שתרד: **במפגיע.** כשיתפלל עליה כמו ואל תפגע בי: **קהה הברזל.** כמו הקהה את שיניו ט) ושיני בנים תקהינה (ירמיה לא): **והוא לא פנים קלקל.** שקלקלו הדור: **וכ"ש אם הוכשרו מעשיהן.** קודם לכן והכי משמע ויתרון הכשיר שהכשיר לחכמה אם הכשירו מעשיהן מתחילה שיבואו הגשמים יותר מבחיילים יגבר שהן מגבירין חיילים ועומדין בתפלה בזמן שקלקלו:

שלמודו

מסורת הש"ס

א) שבת לב:, ב) [מגילה יא.], ג) [לקמן ח. ברכות כו: סוטה יז. סנהדרין לה:], ד) בס"א: שמכה, ה) [צ"ל סתר], ו) [ויקרא יט], ז) [צ"ל בשי"ן שמאלית וא' עי' מהרש"א בח"א], ח) [איוב לז], ט) [בהגדה של פסח],

הגהות הב"ח

(א) גמרא גדול יום הגשמים כיום שנבראו ס"א מיום: (ב) שם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ואבדתם: (ג) רש"י ד"ה שנאמר כו' ומתפאר בו הקב"ה (ומניח שמים) תא"מ ונ"ב ס"א אין זה ולספרים דגרסי גדול יום הגשמים מיום שנבראו הי' ניחא ומכריח ממה שמניח שמים אלמא דגדול מיום: (ד) ד"ה אפי' כו' המלאך אף ברי. נ"ב לשון רש"י באיוב אף ברי שם מלאך הממונה על העננים והוא יפיץ ענן מטרו של המקום:

רבינו חננאל

(למה) אין הגשמים יורדין בעולם אלא אם כן נמחלו עונותיהם של ישראל, שנאמר רצית ה' ארצך וגו', נשאת עון עמך וגו', ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל כי תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה ונתת מטר על ארצך אשר נתת לעמך לנחלה. אין הגשמים נעצרים אלא אם כן נתחייבו שונאי ישראל כלייה כו'. או בשביל תרומה ומעשרות. ובשביל מספרי לשון הרע. ובשביל עזי פנים. וכל מי שיש לו עזות פנים ודאי נכשל בעבירה. ומותר לקרותו רשע, שנאמר העז איש רשע בפניו. ומותר לשנאותו [שנאמר] ועז פניו ישונה, אל תקרי ישונה אלא ישנה. אין הגשמים נעצרין אלא בעון גזל, שנאמר על כפים כסה אור. ואין כפים אלא גזל, שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם. וכן נמי נעצרין בשביל ישראל שמעשיהם מקולקין, [שנאמר] והוא לא פנים קלקל.

רבינו גרשום

נפסלין בהיסח הדעת. כלומר מפסידין כשאין משתמרין. אלא בראתיו. דהיינו בריית עולם. שצויתי אתכם בימות החמה. היינו תרומות ומעשרות. שנאמר ומצח. שהוא עז פנים, מיד אשה זונה היה לך. ועוז פניו. שמעיז פניו, ישונא. ימוך. שאינו נותן מטר. בהרים בהרים. גדודים. וכ"ש היכא דהוכשרו מעשיהם מעיקרא. דהיינו יתרון הכשר.

תורה אור השלם

1. הַרְעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁחָקִים יִזְּלוּ צֶדֶק תִּפְתַּח אֶרֶץ וְיִפְרוּ יֶשַׁע וּצְדָקָה תַצְמִיחַ יַחַד אֲנִי יְיָ בְּרָאתִיו: ישעיהו מה ח
2. רָצִיתָ יְיָ אַרְצֶךָ שַׁבְתָּ שְׁבִית יַעֲקֹב: תהלים פה ב
3. וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לְחַטַּאת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וַהֲשֵׁבֹתָם אֶל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לַאֲבוֹתָם: מלכים א ח לד
4. צִיָּה גַם חֹם יִגְזְלוּ מֵימֵי שֶׁלֶג שְׁאוֹל חָטָאוּ: איוב כד יט
5. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: דברים יא יז
6. רוּחַ צָפוֹן תְּחוֹלֵל גָּשֶׁם וּפָנִים נִזְעָמִים לְשׁוֹן סָתֶר: משלי כה כג
7. וַיִּמָּנְעוּ רְבִבִים וּמַלְקוֹשׁ לוֹא הָיָה וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ מֵאַנְתְּ הִכָּלֵם: ירמיהו ג ג
8. הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו וְיָשָׁר הוּא יָבִין דַּרְכּוֹ: משלי כא כט
9. מִי כְּהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו וְעֹז פָּנָיו יְשֻׁנֶּא: קהלת ח א
10. בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת: קהלת י יח
11. וְאִם מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן: ויקרא כז ח
12. הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ הַמְהַלֵּךְ עַל כַּנְפֵי רוּחַ: תהלים קד ג
13. וְעַתָּה לֹא רָאוּ אוֹר בָּהִיר הוּא בַּשְּׁחָקִים וְרוּחַ עָבְרָה וַתְּטַהֲרֵם: איוב לז כא
14. כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר: משלי ו כג
15. עַל כַּפַּיִם כִּסָּה אוֹר וַיְצַו עָלֶיהָ בְמַפְגִּיעַ: איוב לו לב
16. וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם: יונה ג ח
17. אַף בְּרִי יַטְרִיחַ עָב יָפִיץ עֲנַן אוֹרוֹ: איוב לז יא
18. וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי כִּי אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֹתָךְ: ירמיהו ז טז
19. אִם קֵהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא פָנִים קִלְקַל וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה: קהלת י י

לעזי רש"י

קלי"ר. בהיר, צלול.